

ARTICULUS II

Utrum existentia Dei probari possit a posteriori.

17. *Status quæstionis.* Demonstratio a posteriori Dei existentiam educit ex rebus mundanis quæ, quanquam post Deum existant, tamen prius a nobis apprehenduntur. Nam sanè, si ex omni reali ac noto effectu causa ejus probari potest, existentia Dei scientificè probari potest ex rebus mundanis, posito quòd istæ nihil aliud sint nisi divinus quidam effectus.

Jam verò istiusmodi probatio quadruplex distingui potest, metaphysica nimirum, psychologica, cosmologica, et moralis: 1^a ex rerum mundanarum essentia, 2^a ex factis in animâ humanâ observatis, 3^a ex ordine adspectabilis hujus mundi 4^a ex hominum consensione et ex lege morali petitur.

in solo intellectu existit. Ergo si id quo majus cogitari nequit, existeret in solo intellectu, jam non esset id quo majus cogitari nequit; quod regnat. Ergo ex notione ipsâ Dei, realis ejus existentia merito inferitur. (*Proslog.*, c. 2).

2° Similiter Cartesius: Affirmari debet de re aliqua quidquid in ideâ clarâ ipsius continetur. Porrò in ideâ clarâ Dei, seu entis omnes perfectiones amplectentis, realis existentia continetur, cum hæc sit quædam perfectio (*Princip. Philos.*, p. 1, c. 14, et 5 *médit. métaph.*).

3° Leibnitzius putat argumentum S. Anselmi et Cartesii esse tantum inchoatum, sed perfici posse, si probetur entis infiniti possibilitas. Nam, juxta eum, ex possibilitate entis infiniti concludi potest realis existentia, hoc pacto: Ens ex cujus essentia sequitur existentia, si est possibile, i. e. si habet essentiam, existit. Atqui Deus est ens ex cujus essentia sequitur existentia. Ergo Deus, si possibilis est, existit. — Jam si esset possibilis, nec tamen existens, non posset existere, sicque esset impossibilis. Sed Deus est possibilis. (*Pensées de Leibnitz, la démonst. Cart. de l'exist. de Dieu complétée*).

Argumenta prædicta celebrant recentes haud pauci, alii autem rejiciunt omninò, alii demum pro dubiis habent nec ad convincendos animos idoneis.

Porrò attendenti patet ea inniti solùm « in nomine », in ideâ clarâ » « in possibilitate Dei, » ac proinde dumtaxat in ordine ideali versari, et ideo implicare transitum ex ideali ad reale, si inde realitas Dei inferri velit.

§ I. — De argumentis metaphysicis (1).

18. *Prænotanda.* Quatuor præcipua sunt argumenta metaphysica, quæ a D. Thomâ mutuabimur (Cf. S. Th., 1^a, q. 2, a. 3, c).

Præmonemus tantum horum argumentorum eam directam non esse rationem, ut probent Deum infinitum esse, sed ut probent eum esse primum immobilemque motorem omnium quæ moventur; primam omnium rerum efficientem causam; ens necessarium et a seipso existens; atque unicum fontem omnis bonitatis quam diversam in diversis entibus admiramur.

Quod autem ad infinitatem Dei attinet, opportuniùs eam infra probandam suscipiemus, ubi de ipsius naturâ.

19. *Assertio 1^a: Existentia Dei probatur ex motu seu mutatione rerum materialium.*

Sic enim argumentari licet: Experientia constat entia mundana materialia moveri, sive mutari. Porrò quidquid movetur, ab alio movetur. Sed in causis moventibus non licet procedere in infinitum. Ergo deveniendum est ad aliquod primum movens, quod cætera moveat, quin ipsum moveatur (2).

Ut argumenti vis ineluctabilis habeatur tria sufficiunt: 1° omne quod movetur ab alio moveri; 2° deveniendum esse ad aliquod primum movens immobile. 3° hoc movens immobile esse Deum. Atqui hæc tria, constant.

Constat 1um tum experienciâ, tum ratione.

1. *Experientiâ.* Hæc enim nos docet ea quæ moveri videmus, non per seipsa moveri, sed per aliud quiddam immobile, ut declarari potest exemplo quod sumit D. Augustinus ex nostri corporis motu. Si enim diligenter attendamus quomodo cardines membrorum corporis nostri articulatum dispositi sint, et a quibus initia motionum nitantur, inferre licebit ea quæ per locorum spatia moventur, minimè moveri nisi ab illis quæ loco fixa sint. — Quippe digitus non movetur, nisi fixâ manu, nec manus, nisi fixo articulo cubiti, nec

(1) Cf. P. Monsabrè, Carème de 1873.

(2) Cf. *Le Kantisme et le Positivisme*, c. 4, p. 98-101.

cubitus, nisi fixo articulo humeri, nec humerus, nisi fixâ scapulâ. — Item et planta in talo habet articulum, quo stante moveatur; et crus in genu, et totus pes in coxâ. Cùm verò ad ambulandum alius pes levatur, alius fixus totum fert corpus, donec ille qui motus est, immoto sui cardinis articulo, innitatur a loco unde fertur, ad locum ad quem fertur. (Cf. S. August., *De Genes. ad litt.*, l. 8, c. 41).

2. *Ratione. Actus et potentia se invicem excludunt*; quod enim est in potentiâ ad aliquid, eo caret; quod autem est in actu, eo fruitur. Porrò, si aliquid seipsum moveret, esset simul in potentiâ et in actu, secundùm idem: esset in potentiâ, quatenus acciperet motum; et esset in actu, quatenus sese moveret; quocirca daret sibi aliquid quod non habet, nempe aliquam perfectionem, ad quam in potentiâ esse supponitur; v. g. si quod frigidum corpus daret sibi calorem, vel si quis homo ignarus daret sibi scientiam.

Constat 2um, quia, docente Angelico, « si id a quo movetur « (aliquid) moveatur, oportet et ipsum ab alio moveri, et « illud ab alio. Hic autem non est procedere in infinitum, « quia sic non esset aliquod primum movens, et per conse- « quens nec aliquod aliud movens, quia moventia *secunda* « non movent, nisi per hoc quòd sunt mota a *primo* movente, « sicut baculus non movet, nisi per hoc quòd est motus a « manu. Ergo necesse est devenire ad aliquod primum mo- « vens, quod a nullo moveatur; et hoc omnes intelligunt « Deum. » (1^a, q. 2, a. 3, c).

Constat 3um. Et sanè primum movens non potest esse *ma-teria*, nec *vis* ulla *materialis*, cùm ab essentiâ *materiæ* non fluat motus, et a fortiori *talis* motus, cùm *tali* directione, *tali* celeritate. — Insuper, in mundo physico, omnia corpora duplici *contrario* feruntur motu: alio *centrum* petunt, alio fugiunt. Nam sublato priori, varia corpora extra sphaeras omnes dissociata vagarentur; sublato contrâ posteriori, in invicem impetu ruerent, frangerentur minora, et omnis demum cessaret motus. Porrò hæ duæ *adversæ* vires mirum in modum sibi respondent et amicè conveniunt, ut debita servetur corporum *distantia* (id maximè in astris clarum

est) et *universorum motuum harmonia* perseveret. Primum itaque movens nec in primâ, nec in secundâ vi stat, sed in utriusque *conjunctione*; *simplex* igitur, imo utraque sit *præstantius* oportet, ut *moderetur* utramque.

Confirmatur quia, utpote immobile, est semper ac totum in actu, quod soli Deo convenit. Insuper plenum *consilii* sit necesse est, quippe quòd varios singularum rerum motus ad unum supremum finem, nempe ad *universalem* concentum dirigit (1).

20. Assertio 2^a: *Ex ordine causarum efficientium probatur existentia Dei.*

Invenire est in hoc mundo adspectabili ordinem causarum efficientium. Sed talis ordo causam primam improductam arguit; et hanc dicimus Deum.

Prob. major ipsâmet experientiâ: e. g. *is* homo generatus est ab *hoc* homine, *illud* animal ab *eo* animali, et *hæc* arbor ab *istâ* arbore, et sic de aliis.

Prob. minor, quia aliâs induceretur progressus infinitus, vel circulus haberetur, quod repugnat. Si enim, rejectâ primâ et improductâ causâ, series infinita causarum et effectuum admitti velit, vel in lineâ *rectâ*, vel in lineâ *circulari*. At neutrum dici potest. — *Non 1um*; quia, ut docet D. Thomas, « in omnibus causis efficientibus ordinatis, primum est « causa medii, et medium est causa ultimi. » (1^a, q. 2, a. 3, c). Unde si procedatur in infinitum, non erit prima causa efficiens, et proinde nec secunda, quæ pendet a primâ, et eadem ratione non erit tertia, nec ulla alia. — *Non 2um*; quia in hac hypothesi, duo entia causa et effectus sibi mutuò forrent. Pone circulum entibus, A, B, C, D, constare. A proximè generat B; B generat C; C autem generat D. Ergo A remotè generat D. — At D, in hoc circulo, generat A, et propterea D simul generat A, et ab ipso generatur; quod repugnat.

(1) Argumentum hoc ex motu, quod miris modis explanavit D. Thomas, primus advenit Aristoteles, quo docente, Deus omnia movet, præsertim ut causa *finalis*, quatenus est summum intelligibile et summum desiderabile, seu bonum. Sed intelligibile et desiderabile amantur, et proinde movent et ad se trahunt, quin ipsa moveantur. (*Metaph.*, l. XII, c. 7).

21. Assertio 3^a : *Ex contingentia rerum mundanarum probatur existentia Dei.*

Res mundanæ sunt contingentes; sed omne ens contingens præsupponit aliquid necessarium a quo esse habeat; et ens illud absolutè necessarium et a seipso existens vocamus Deum.

Prob. major, quia res mundanæ incipiunt, mutantur atque dissolvuntur; quod autem hujusmodi est, contingens sit oportet; nam ens necessarium non potest non esse, nec esse aliter atque est. — Insuper, contingens dicitur cujus non-existentia non repugnat. Porrò non repugnat non-existentia rerum mundanarum sive singularum, sive universarum. Quippe cogitari possunt non esse, quin aliquid absurdi sequatur.

Prob. minor, quia omne ens contingens per se indifferens est ad esse et ad non esse; unde existere nequit, nisi ad esse determinetur ab alio ente, et quidem ab ente non contingenti, sed necessario, quod a seipso existat. (Cf. *Ontol.*, n. 197).

22. Assertio 4^a : *Ex diversis perfectionis gradibus probatur existentia Dei.*

Quòd si varia mundi entia spectentur, a materiâ inertî ad hominem usque dupliciter ascendit et crescit perfectio, certâ gradatione ducta, cum ex specie ad speciem, ex genere ad genus, tum ex variis unius ejusdemque speciei individuis, quæ se præbent inæqualiter vera, pulchra, nobilia, et ita porrò. Sed magis et minus dicuntur de diversis, quatenus diversè ad communem typum appropinquant, in ordine suo perfectum et absolutum, sicut corpora variè calida, vel illuminata, calorem ipsum et lucem præsupponunt. Nam quæ possident esse secundum varios gradus, illud habent per participationem, non autem ab essentiâ suâ, et ita esse habere debent ab aliquo ente quod sit per essentiam suam, ac sit in omni ordine perfectissimum, seu maximè ens.

Hinc pulchrè D. Thomas : « Rudi exemplo manifestatur quòd omnia sunt a Deo creata. Constat enim quòd si aliquis intraret domum aliquam, et in ipsius domus introitu sentiret

calorem, postmodum interius vadens sentiret majorem calorem, et sic deinceps, crederet ignem esse interius, etiamsi ipsum ignem non videret qui causaret dictos calores : sic quoque contingit consideranti res hujus mundi. Nam ipse invenit res omnes secundum diversos gradus pulchritudinis et nobilitatis esse dispositas; et quantò magis appropinquat Deo, tanto pulchriora et nobiliora invenit. Unde corpora cœlestia pulchriora et nobiliora sunt quàm corpora inferiora, et invisibilia visibilibus; et ideo credendum est quòd omnia hæc sunt ab uno Deo, qui dat suum esse singulis rebus, et nobilitatè. » (*Symboli apost. expositio*, c. 3).

23. Obj. : Causa cognosci nequit ab effectu sibi non proportionato. Atqui mundus est effectus non proportionatus Deo. Ergo Deus ex mundo cognosci nequit.

R. dist. maj. Causa perfectè cognosci nequit quoad suam essentiam, conc., quoad suam existentiam, et imperfectè quoad suam essentiam, neg. Enimverò ab omni effectu existentia causæ demonstratur, eo quòd effectus causam supponit ex quâ pendet. Propterea, ex effectibus Dei possumus demonstrare ejus existentiam, tametsi ex iis essentiam ejus perfectè cognoscere non possimus. — Quanquam, ut in Cosmologiâ ostendimus (n. 21), productio mundi ex nihilo, per creationem, causam virtute infinitam expostulat.

§ II. — De argumentis psychologicis.

Inter argumenta psychologica duo respondent argumentis metaphysicis, et ideo ea breviter referemus, cum ex principiis jam statutis explicentur; tria verò nituntur in factis animæ propriis.

24. 1° Ex motu. Ex probatis (n. 19), quidquid movetur, ab alio movetur, et deveniendum est ad primum movens immobile, a quo moveatur. Atqui anima humana movetur, nam transit ex potentiâ ad actum, quoties aliquid facere incipit.

Movetur quidem *veritate*, quoad intellectum, et *bonitate*, quoad voluntatem. Sed, ut monet D. Thomas, veritas et boni-

tas *particularis* vim suam omnem, quâ movent animam, *per participationem* habent *exprimâ* veritate et *summâ* bonitate (1).

Præterea, oportet ut anima humana, perinde ac cæteræ res creatæ, *immediatè* a Deo moveatur; quod in præsentia satis sit insinuavisse, quoniam infra, ubi de immediato Dei *concursu*, evolvemus.

25. Nec *objectioni* est quod anima seipsam movet; ut enim statuimus in Anthropologiâ (n. 140-144), non movet seipsam, nisi postquam ab extrinseco fuit *mota*.

26. 2° *Ex contingenti*. Ex dictis (n. 24), omne ens contingens originem habet ab ente necessario. Sed anima humana non minùs contingens est quàm aliæ res *mundanæ*; quippe quæ ut ipsæ incepit, mutatur in dies et certâ quoque imperfectione laborat.

27. 3° *Ex fundamento veritatum necessariorum*. Sunt veritates quædam necessariæ et absolutæ; v. g. *quod est, est, quidquid incipit habet causam, totum est majus sua parte et aliæ id genus permultæ*. Idem etiam dixeris generatim de omnium rerum *essentiis*, quæcumque sint. Porrò veritates necessariæ, ut res ipsæ contingentes, rationem suam sufficientem habere debent. Sed eam non habent *in seipsis*, quia, utpote *ideales*, recipiantur necesse est in aliquo intellectu; nec in *rebus externis*, quæ sunt merè contingentes; nec in *hominis intellectu*, qui econtra ab illis *mensuratur* suorumque iudiciorum regulam ac normam accipit. Deveniendum est ergo ad intellectum quemdam necessarium, ac proinde ad ens a seipso subsistens, in quo rationem suam sufficientem, vel fundamentum habeant veritates necessariæ (2) (Cf. *Ontol.*, n. 30).

Hoc est argumentum quo ad existentiam Dei probandam

(1) « Sicut secundarium agens non agit, nisi per virtutem primi agentis existentem in ipso, ita secundarius finis non appetitur, nisi per virtutem finis principalis *in eo* existentem, prout scilicet est ordinatum in illud, vel habet similitudinem ejus. Et ideo, sicut Deus, propter hoc quod est primum efficiens, agit in omni agente, ita propter hoc quod est ultimus finis, appetitur in omni fine. » (*Qq. disp.*, q. 1, c.); cf. Arist. *Ethic.*, l. VII, c. 14, § 22.

(2) Cf. *Le Kantisme et le Positivisme*, c. 4, p. 101 et ss.

potissimum usi sunt S. Augustinus, S. Bonaventura et Leibnitzius et ad quod S. Thomas (in 3° argum.) alludere videtur. — Cæterum, omnino differt ab *ontologistarum* argumento, utpote quod probat veritates necessarias fundamentum suum ultimum in Deo habere, non autem a nobis in Deo videri. Eas quippe ex rebus per abstractionem colligimus, sed earum rationem sufficientem non invenimus nisi in Deo.

28. 4° *Ex inclinationibus intellectûs ac voluntatis* (1). De prioribus sic præclare D. Thomas: « Naturaliter inest omnibus hominibus desiderium cognoscendi causam eorum quæ videntur... Nec *sistit* inquisitio, quousque perveniatur ad primam causam, et tunc perfectè nos scire arbitramur, quando primam causam cognoscimus. Desiderat igitur homo *naturaliter* cognoscere primam causam, quasi ultimum finem. » (*Cont. Gent.*, l. III, c. 25 et 1^a, q. 12, a. 1).

Hoc autem desiderium, cum sit naturale, inane esse non potest, ac proinde probat existere debere causam primam, seu Deum.

De posterioribus autem sic argumentari licet: Voluntas humana, intellectu illuminata, naturaliter desiderat beatitudinem, quæ in bono *universali* consistit. Porrò, cum omnia hujus mundi bona, particularia, et ideo imperfecta sint, eam in illis nec *singulis*, nec *omnibus* invenit; quare anhelat ad *infinitum*; quod si non attingit, *inquietam* se ac *vacuam* et *miseram* experitur (2). — Sed inclinatio *naturalis* erronea esse nequit, et ideo inclinatio de quâ nunc probat existentiam Dei, sub conceptu *boni* perfecti, a quo demum impletur. (Cf. 1^a 2°, q. 2, a. 8).

29. 5° *Ex unione animæ et corporis*. Ex dictis in Anthropologiâ, inter animam et corpus viget unio *substantialis*.

(1) Cf. *La Tête et le Cœur*, 3e part., c. 3, § 7.

(2) Je ne puis, malgré moi l'infini me tourmente.

Si mon cœur fatigué du rêve qui l'obsède,

A la réalité revient pour s'assouvir,

Au fond des vains plaisirs que j'appelle à mon aide,

Je trouve un tel dégoût que je me sens mourir.

(MUSSET, *Poésies nouvelles*, l'Espoir en Dieu).

Porrò neque corpus animæ, neque anima corpori sese ita sociavit; sed illa duo entia, *materia* nempe ac *spiritus*, cùm naturâ separata sint et dissociabilia, uniri non potuerunt nisi ab eo qui utrumque creavit. — *Confirmatur*, quia inter ea duo entia mirabilis viget *concentus*, ita ut alterum alteri optimè respondeat, et corpus animæ ritè subordinetur. — Quòd si nonnunquam passiones in rationem insolescunt, iis tamen resistere voluntas potest easque suo coercere imperio, dum apud cætera animalia, passiones impetum naturæ sequuntur et principatum exercent.

§ III. — De argumento physico sive cosmologico, vel teleologico (1).

Argumentum physicum, ut suprâ innuimus, ex ordine et pulchritudine mundi declaratur.

30. *Hujus argumenti generalis expositio*. Sic dilucidè D. Thomas : « Quinta via sumitur ex gubernatione rerum. « Videmus enim quòd aliqua quæ cognitione carent, scilicet « corpora naturalia, operantur propter finem. Quod apparet « ex hoc quòd semper aut frequentius eodem modo operan- « tur, ut consequantur id quod est optimum. Unde patet « quòd non a *casu*, sed *ex intentione* perveniunt ad finem. « Ea autem quæ non habent cognitionem, non tendunt ad « finem, nisi directa ab aliquo cognoscente et intelligente, « sicut sagitta a sagittante. Ergo est aliquid intelligens, a « quo omnes res naturales ordinantur ad finem; et hoc dici- « mus Deum. » (1^a, q. 2, a. 3, c) (2).

(1) Cf. Tullius, *De naturâ Deorum*; S. Athanasius, *In sermone ad Græcos*; Fenelonius, *De l'exist. de Dieu et de ses attributs*, part. I. — Cf. etiam opus nostrum : *L'Idée du Beau*, 2° part., c. 2, et : *le Kantisme et le Positivisme*, c. 7.

(2) Jam si quinque argumentorum D. Thomæ *analysim* vel *partitionem* quæramus, duplex occurrit. Prima sic se habet : Res mundanæ spectari queunt vel singulæ, vel ad invicem comparatæ. Si prius, substantiæ mundanæ *moventur*, *incipiunt* et *subsistunt* : unde tria quæerere licet : quis eas moveat? (1um argum.); unde suam habeant originem? (2um); quâ ratione subsistant, contingenter an necessario? (3um) — Si posterius, mirari est *gradationem* quâ crescit earum perfectio, et earum *ordinem*, ad quem earum operationes conspirant (4um et 5um argum.). Ita P. Monsabrè.

Scilicet quoniam non homines tantum qui intelligentiâ pollent, verum etiam cætera entia, ratione quanquam destituta, rationem tamen prudentiamque in actibus suis sequuntur, existat oportet intellectus aliquis summus ac providus qui ea moderetur et ad finem etiam inscia perducatur.

31. *Hujus argumenti fusior explanatio*. Ad hunc syllogismum potest revocari : ordo requirit *ordinatorem*, et perfectus ordo requirit *ordinatorem* sapientissimum. Porrò in hoc mundo adspectabili invenitur ordo, et quidem perfectissimus. Ergo admittendus est sapientissimus ordinator, quem dicimus Deum.

Probatur *major*, quia ordo supponit *finem* et *media* ad hunc finem attingendum aptè disposita et proportionata; supponit adhuc dispositionem non *accidentalem*, sed *fixam* et *constantem*; hæc autem non magis explicari possunt sine ordinatore, quàm horologium sine artifice.

Minor autem constat ex ipsâ rerum mundanarum observatione, tum ex *primò* aspectu pulchritudinis quæ relucet in mundo *universo*, et speciatim in cælo, terrâ et mari; tum ex *scientificâ* consideratione *simplicitatis* et *universalitatis* legum quibus mundus regitur, necnon præclaræ harmoniæ cujusque entis vel minimi.

Porrò, ne simus infiniti, duo tantum breviter præstabimus,

— Altera partitio sic institui posset : In rebus mundanis inspicere potest *origo*, *perfectio*, *finis*. — In origine, productio ipsa, producens et productum, quâ tale. Productio porrò quæcumque nobis innotescit experientiâ, transitus est a potentia ad actum, atque ideo arguit *primum movens immotum*. — Producens autem est causa *efficiens*, orta ab alterâ causâ, et ita deinceps donec in primâ sistatur. — Productum, quâ tale, se prodit secundum se indifferens ad id ut sit aut non sit, possibile igitur, contingens, ergo indigens *ente necessario* quod sit a se. — Rerum autem adspectabilium *perfectio* magis et minus habet, non maximè, *gradus* itaque varios, finitos. Non ergo perfectio subsistens, sed *participata*; igitur a perfectione maximâ, subsistente. — Argumentum 5um ex *fine* repeti planum est.

Planum est autem dicta quinque argumenta id habere commune quod singula nitantur in aliquo *facto* ab experientiâ dato, æquè utantur principio causalitatis, et similiter deveniant ad ens primum, absolutè necessarium. Quia verò nituntur facto diverso, ens primum sub aspectu etiam diverso exhibent.

nimirum : 1° exponemus argumentum petitum ex harmoniâ cujusque entis; et 2° argumentum sumptum ex ordine universi.

32. I. Expositio generalis argumenti ex harmoniâ cujusque entis.

Ut harmonia in aliquo ente corporeo efflorescere possit, tria requiruntur : 1° Inesse illi certum finem ; 2° organa seu instrumenta ad hunc finem obtinendum aptè proportionata ; 3° esse convenientiam inter necessitates physicas ac temperamentum ejus, et conditionem locorum in quibus naturâ collocatum est. Porrò, experienciâ teste, tria ista in quovis ente, maximè verò in entibus organicis, mirari licet (1). — Considera quamlibet plantam, quodlibet animal ; exhibebit tibi finem certum, toti viventi communem, ad quem attingendum conspirant organa plura, diversa et complexa. Porrò dispositio illa et mirabilis concentus diversorum organorum ad finem quemdam unicum et communem explicari minimè potest, nisi ab intelligentiâ, viventi *extrinsecâ*, quæ varias viventis partes ad invicem ordinaverit et tendere cogat ad finem ipsis destinatum.

Quod autem dicitur de variis organis, quatenus in unum finem *communem* conspirant, dici etiam debet de *singulis*, quatenus ad *proprium* sibi finem tendunt, et sic ex singulis novum argumentum colligitur.

Omnium loco, brevitas causâ, sit exemplum sumptum ex *oculo* et ex *manibus*.

33. Argumentum ex harmoniâ oculi.

1. Quod si oculi est lumen videre, inter ipsum et lucem certa requiritur proportio. Porrò ita se res habet. Hæc est enim oculi *structura*, ut perspicendiæ luci adamussim conformetur; et hæc est lucis *natura*, ut in oculum commodè sese insinuet. — Itaque lux est res quædam vi cujus corpora visibilia forent, si modo ei e regione responderet organum aliquod optices *tali* ratione concinnatum. Jam organum illud existit; oculum vocant. Item, oculus est organum

(1) Cf. *Le Kantisme et le Positivisme*, c. 7, p. 221-230.

quoddam quod res externas intueri posset, si modò extra ipsum foret ens aliquod unde illæ visibiles fierent. Ens illud existit; lucem vocant. — Lux occurrit oculo hac *arte* proportionata, ut nec *nimia* sit, nec *minor* æquo; si major esset, ureret oculum; si minor, res ipsas non satis illustraret. Ergo mirum in modum et oculus luci, et lux oculo respondet. — Attamen duæ istæ res, oculus nimirum et lux, ex unâ parte, sibi invicem *alienæ* sunt et habent propriam *independentemque* naturam; et, ex aliâ parte, altera alteram non condidit, imò altera alteram ignorat, ac proinde alteri altera nec ex suâ naturâ potuit conformari, nec sese potuit conformare. — Ergo supra oculum et lucem existit ens aliquod summè intelligens, quod utriusque intimam naturam callet, quodque et oculum ad lucem, et lucem ad oculum destinavit.

Confirmatur loco quem oculi apud hominem occupant, ut Tullius ait eleganter : « Sunt enim homines, non ut incolæ atque habitatores, sed quasi *spectatores* rerum cælestium, « quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium « pertinet. Sensus autem interpretes ac *nuntii* rerum, in « capite tanquam in *arce*, mirificè ad usus necessarios et « facti et collocati sunt. Nam oculi, tanquam speculatores, « altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes, « fungantur suo munere. » (*De Natura Deor.*, l. II, n. 56).

34. Argumentum ex harmoniâ manuum.

2. Sic pergit Tullius : « Quàm verò *aptas* quamque *multarum artium* ministras manus natura homini dedit! Dignorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter « molles commissuras et artus nullo in motu laborat. Itaque « ad pingendum, ad fingendum, ad sculpendum, ad nervorum « eliciendos sonos ac tibiæ apta manus est, admotione digitorum. Atque hæc *oblectationis* : illa *necessitatis* : cultus « dico agrorum, exstructionesque tectorum, tegumenta corporis vel texta, vel suta, omnemque fabricam æris et ferri; « ex quo intelligitur, omnia nos consecutos, ut tecti, ut vestiti, ut salvi esse possimus; urbes, muros, domicilia, delubra habemus. » (*Loc. cit.*, n. 40) (1).

(1) Cf. *L'Idée du Beau*, 2e part., c. 1, p. 165, 166.

Jure igitur Aristoteles manum appellavit *organum organorum*.

35. II. *Expositio generalis argumenti ex ordine mundi universi.*

Ex dictis in Cosmologiâ, triplex est ordo mundanus, videlicet : 1us, quo res variæ ac dissimiles harmonicum in modum gradatim copulantur et debitum locum occupant; 2us, quo aliæ in alias agunt; 3us demum, quo aliæ aliis mirâ proportionem respondent et in finem serviunt.

Porrò hæc argumento sunt *finalitatem* non esse, ut quidam recentes volunt, rebus *immanentem*, sed iis a causâ *extrinsecâ*, et quidem *sapientissimâ* dari et conservari. Pulchrè S. Thomas : « Impossibile est aliqua *contraria* et *dissonantia* in *unum* ordinem concordare *semper*, vel *pluries*, nisi alicujus gubernatione, ex quâ omnibus et singulis tribuitur ut ad certum finem tendant. Sed in mundo videmus res diversarum naturarum in unum ordinem concordare, non ut rarò, et a casu, sed ut semper, vel in majori parte. Oportet ergo esse aliquid, cujus providentiâ mundus gubernetur, et hoc dicimus Deum. » (*Cont. Gent.*, l. I, c. 13).

Sed juvat quædam *speciatim* innuere de ordine ac pulchritudine cæli, terræ et maris, ex quibus orbis ipse coalescit.

36. 1° Ut primùm de *cælo* dicamus, mirari licet infinitam astrorum multitudinem et magnitudinem, fulgorem incredibilem, distantiam sapientissimè institutam, celerrimos, constantissimos et maximè ordinatos motus (1), ac successionem illam diei et noctis, quæ hominibus, ut par est, alternam vicissitudinem præbet *laboris* et *quietis*. Hinc mirabundus Psaltes : « *Cæli enarrant gloriam Dei et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* » (*Ps.* XVIII, 1).

37. 2° *Terra* autem plurima exhibet quæ sapientiam conditoris celebrent (2); — 1 enim optimè electus est ejus *situs* respectu solis, ut nec propior sit, nec ab eo remotior; si enim in Mercurii regionibus esset constituta, mox universali incendio deflagraret; si autem versus Jovem planetam trans-

(1) Cf. Newton, *Lettres au docteur Bentley*, 1re lettre.

(2) Cf. *L'Idée du Beau*, 2° part. c. 2, § 2.

ferretur, jam a sole nimis dissita frigore torpesceret, glacieque perpetuâ tum fluviorum, tum maris aquæ constringerentur. — 2 Convenientissimâ prædita est *constitutione*, ut sit aptissimè *solida*; si enim magis vel minùs solida foret, vel sterilis, vel perquam mobilis evaderet. — 3 Incredibili gaudet *fecunditate*, quæ non tantùm superet hominum *necessitates*, sed rerum præstet *copiam* ac *delicias*; hæc autem oritur ex ingenti entium multitudine simul ac discrepantiâ, cum quæque res pro genere suo et vario situ suum ac diversum fructum gignat; cui accedunt reconditæ auri argentique venæ, et infinita vis marmoris. — 4 Huc etiam spectant anniversariæ temporum *vicissitudines*, quæ constanti ordine *ver hiemi, autumnum æstati* succedere volunt, cum summâ salute rerum omnium. — 5 Accedit pulcherrimus *ornatus*, cum terra vestita sit herbis, floribus, arboribus, animantibus ex infinito prope genere; « quorum omnium, ut ait Tullius, multitudo *insatiabili varietate distinguitur.* »

38. 3° Multa quoque sunt in *mari* mirabilia, sive stet placidum ventis, sive in furentes undas sese attollat, quin tamen præfixos sibi a Creatore terminos unquam prætergrediatur.

Hoc stupendâ suâ immensitate immensitatem ipsam Dei in animum revocat. — Hoc varietatem insularum, amœnitates orarum et littorum generat, belluarumque innantium, partim submersarum, partimque fluitantium genera disparia; ipsum, ut Tullius notat, sic terram appetens littoribus alludit, ut una ex duabus natura conflata videatur. — Ipsum denique vasta illa gentium *via* est, quæ varios homines, quantumvis locorum intervallo separatos, in unam societatem congregat.

Ex mundanis igitur rebus tum *singulis*, tum *universis* consideratis, concludere jam liceat cum S. Bonaventurâ : « Hoc « nomen Dei *scriptum* est in *omnibus* rebus, » vel cum poeta :

Omnia plena Dei; quis te, Deus, esse negabit?

39. *Corollarium.* Ex dictis sequitur mundum sub duplici